

III. Z ŻYCIA NAUKOWEGO

Sprawozdanie z seminarium naukowego im. Profesora Wiesława Jamrożka „Warsztat badawczy historyka wychowania”

Obrzycko, 21-22 czerwca 2023 roku

Zakład Historii Wychowania UAM WSE w Poznaniu pod kierownictwem prof. dr hab. Doroty Żołędź-Strzelczyk organizuje coroczne seminarium naukowe w Obrzycku, poświęcone warsztatowi badawczemu współczesnego historyka wychowania (wieńczące zarazem kolejny rok akademicki). Tegoroczne spotkanie rozpoczęło się 21. czerwca 2023 pod hasłem: „Warsztat badawczy historyka wychowania”, w którym wzięli udział pracownicy Zakładu Historii Wychowania WSE UAM w składzie: prof. dr hab. Dorota Żołędź-Strzelczyk, prof. UAM dr hab. Edyta Głowacka-Sobiech, prof. UAM dr hab. Justyna Gulczyńska, prof. UAM dr hab. Krzysztof Ratajczak, prof. UAM dr hab. Katarzyna Kabacińska-Łuczak, dr Mikołaj Brenk, dr Konrad Nowak-Kulczyński, dr Michał Nowicki, doktorantki: mgr Paulina Dawid i mgr Anna Wojewoda oraz zaproszeni goście z ośrodków badawczych z całej Polski.

Seminarium otworzyła i zgromadzonych gości powitała prof. zw. dr hab. Dorota Żołędź-Strzelczyk, przedstawiając zaproszonych oraz dziękując współpracownikom za wspólną organizację przedsięwzięcia. Początkowo czas na dyskusję przewidziany był na sam koniec, po cyklu referatów. Jednakże, problematyka wystąpień była tak bardzo różnicowana, iż postanowiono, że pytania oraz dyskusje odbędą się po każdym z nich.

Pierwszy referat zaprezentował prof. dr hab. Michał Pawleta (UAM): „Gdzie się podziały dzieci? Archeologia o dziecku i dzieciństwie”. Prelegent opowiadał o grobach oraz pochówkach dzieci w kontekście trudności, jakie napotyka badacz (wszystkie małe szkielety uznawano za groby dzieci i ich nie badano). Obecnie dostępne są badania DNA oraz narzędzia, które umożliwiają identyfikację. Ponadto, można np. na podstawie pozostałości na ścianach glinianego naczynia z wykopalisk określić, że była to np. butelka do karmienia niemowląt. Pierwsza głos zabrała prof. Dorota Żołędź-Strzelczyk, wskazując, iż historyk ma więcej źródeł, z którymi pracuje badając historię dzieci. Prof. Edyta Głowacka-

Sobiech zauważyła nieobecność kobiet i dzieci w badaniach, zwracając uwagę, że kobiety w historiografii miały status niedorosłych. Poleciała także nowość wydawniczą *Lady Sapiens*, autorstwa T. Cirotteau, J. Kerner i E. Pincas, stanowiącą nową opowieść o kobiecie prehistorycznej dorównującej mężczyznom w różnych dziedzinach życia, co stwierdzono na podstawie przeprowadzonych badań. Prof. Katarzyna Dormus (UKEN) zapytała, czy wszystkie pochówki dzieci (a w sumie ich brak) był taki sam, czy się to zmieniało? Prof. Michał Pawleta rozwinął swoją wypowiedź o ten wątek.

Po przekazanym uzupełnieniu, prof. dr hab. Maria Solarska (UAM) wygłosiła referat, zatytułowany: „Schematy myślowe a wydobywanie informacji źródłowych”. Przybliżyła uczestnikom seminarium temat związany z myśleniem o płci. W swoim wystąpieniu zwróciła szczególną uwagę m.in. na kwestię postrzegania płci oraz seksualności człowieka w kontekście historycznym. Pierwsza głos w dyskusji zabrała mgr Paulina Dawid, dziękując za słowa, które zmieniły jej spojrzenie na ten temat. Prof. Michał Pawleta wskazał, że seksualność, homoseksualizm w historii mogły być rozumiane zupełnie inaczej, zaś obecni badacze je wartościują. Prof. Maciej Michalski (UAM) zwrócił uwagę, że takie kategorie, jak homoseksualizm, gender mogły inaczej być interpretowane lub w ogóle nie występować, natomiast są grupy społeczne obecnie tym zainteresowane. Prof. Maria Solarska wychodząc od definicji „źródła” Topolskiego, zwróciła uwagę na konstruktywizm, informację bazową oraz metafizyczny kontakt ze źródłem. W myślowej definicji, wszystko może być potencjalnie źródłem historycznym. Kiedy pojawia się nowa kultura, wysunie nowe pytania i z tych samych materiałów będzie można uzyskać na nie odpowiedzi. Jej zdaniem, opowieść historyczna jest jako metafora, którą należy zinterpretować. Tu zderzają się różne czasowości, których chce dociec badacz tego świata – czasowości, w których myślano inaczej niż obecnie. Jednakże, tłumacząc sobie tamten świat, badacz robi to przez pryzmat współczesności, żeby zrozumieć ten świat, którego już nie ma. Mówiąc o homoseksualizmie w starożytności, historycy wpisują go w tę epokę, ale wówczas taka kategoria nie istniała. Do wątków obcowania ze źródłami odniosła się prof. Dorota Żołądź-Strzelczyk, która wspomniała, że zazwyczaj udostępniane są jedynie mikrofilmy, ale zupełnie inne wrażenie robi na badaczu, gdy uda się dotknąć, zobaczyć oryginał, np. list Radziwiłła i jakie wrażenie to obcowanie ze źródłem na nim wówczas wywiera. Następnie głos zabrał prof. Krzysztof Ratajczak, wspominając anegdotę dotyczącą oryginalnych archiwaliów z 1880 r. w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, gdzie mowa była o dżumie. Poruszył także wątki z książki: *Ikonografia drzwi gnieźnieńskich*, wskazując, że jesteśmy przyzwyczajeni do pewnych konstrukcji myślowych. Podsumowując dyskusję, prof. Maria Solarska zakończyła optymistycznie, że przyszłość badaczy historii nie maluje się czarno, ponieważ historia jest refleksją, zadawaniem pytań. Sztuczna inteligencja stanowi narzędzie, udziela odpowiedzi, ale nie zadaje pytań.

W końcowej części obrad pierwszego dnia referat wygłosili mgr Agnieszka Fetzka i dr Tomasz Fetzki (reprezentujący Uniwersytet Zielonogórski), który nosił tytuł: „Źródła do badań biograficznych osób z niepełnosprawnościami”. Prelegenci wskazali na potrzebę przeprowadzenia dalszych gruntownych badań

nad dziejami osób z niepełnosprawnością. Ponieważ źródeł jest mało, należy być ostrożnym w ich analizie i interpretacji. Prelegenci na wstępie zapoznali uczestników seminarium z rodzajami podziałów niepełnosprawności. Zwrócili uwagę, że osoby wykluczone, w tym z niepełnosprawnością intelektualną, były w historii traktowane jako zbędne. Nikt się nimi nie interesował. Pierwsi zauważyli ich artyści. Obejrzeć można chociażby obraz „Błazenek na dworze Habsburga”. Jeżeli już osoby niepełnosprawne wzbudzały w historii zainteresowanie, to nie ze względu na swoją niepełnosprawność, ale dlatego że np. był to król, na którym wygasła dynastia. Dalej dr Tomasz Fetzki zwracał uwagę, że w źródłach można znaleźć sposoby leczenia osób z niepełnosprawnościami, ale jest to zazwyczaj opis samej terapii, a brakuje jednak tej osoby jako podmiotu. Wykazał, że wskazane byłyby tu badania narracyjne. Początkowo w źródłach można znaleźć dokumenty dotyczące osób niepełnosprawnych, a dopiero później zaczynają dochodzić do głosu same te osoby. Są to autobiografie, np. Helen Keller: *Historia mojego życia* – opowieść osoby głuchoniewidomej z nieprzeciętną inteligencją, która skończyła studia wyższe. Następnie zadał retoryczne pytanie dotyczące osób niepełnosprawnych intelektualnie. Oni o sobie nie napiszą, często nie powiedzą. Jako przykład opowiedzianej historii takiej właśnie osoby wskazał książkę o charakterze literackim, zatytułowaną *Julka*. Dalej głos zabrała mgr Agnieszka Fetzka, która dowodziła, że biografie osób niepełnosprawnych narażone są na uproszczenia. Uważa ona, że zazwyczaj są to baśnie albo tragedie na motywach życia danych osób, a nie autentyczne historie. Wskazała krytyczne uwagi dotyczące interpretacji źródeł. Ponieważ są to teksty często pisane przez osoby emocjonalnie związane (jak np. rodzice), na ich treść mogą mieć wpływ np. kryzysy. W przypadku źródeł, od znanych ujawnia się różny stosunek tych osób do niepełnosprawności, domaganie się postawy żalu (że osoba niepełnosprawna cierpi i ta niepełnosprawność określa całe jej życie – różne są interpretacje). W przypadku źródeł instytucjonalnych, np. z Ośrodka Pomocy Społecznej, problem w kontekście historii wychowania stanowi okres przechowywania dokumentacji, która zazwyczaj wynosi 5 lat. Jako pierwsza w dyskusji zabrała głos prof. Dorota Żołądź-Strzelczyk, wskazując na podobieństwo historii osób z niepełnosprawnością oraz dzieci, gdyż długo nie było źródeł napisanych przez same dzieci. Prof. Michał Pawleta zwrócił uwagę na różne postawy przyjmowane przez badacza, np. empatycznej, czy postawy wiktymologicznej oraz wskazał, że zasadne byłoby wyzwolenie z tego. Prelegentka odpowiedziała, że trudno wejść w życie osoby niepełnosprawnej, która musiała przejść sama przez fazy niepełnosprawności. Dodała także, że trudno rozmawiać z niepełnosprawnymi, ponieważ wchodzi w rolę i mówią to, co badacz chce usłyszeć, ponieważ nikt ich wcześniej nie słuchał. Dr Tomasz Fetzki rozróżnił z kolei niepełnosprawność biologiczną oraz niepełnosprawność jako rolę społeczną. Dyskusja początkowo osadzona na współczesnych zagadnieniach, rozwinęła się w stronę osób z niepełnosprawnością w kontekście historycznym. Prof. Krzysztof Ratajczak zwrócił uwagę na przykłady władców Polski, gdzie ich niepełnosprawności wybrzmiewają w przydomkach nadanych im przez ówczesnych.

Po wystąpieniach przewidziano jeszcze czas na dyskusję, w której uczestnicy seminarium wzięli czynny udział, przekazując cenne uwagi zarówno prelegen-

tom, jak i zgromadzonym uczestnikom seminarium. Pierwszy dzień obrad zamknęło spotkanie integracyjne przy ognisku.

W drugim dniu obrad pierwszy referat wygłosił prof. dr hab. Maciej Michalski (UAM), który nosił tytuł: „Religijno-narodowa identyfikacja żydowskich studentek i studentów Uniwersytetu Poznańskiego w okresie międzywojennym. Wybrane problemy metodologiczne i źródłoznawcze”. Analiza danych dotyczyła języków, jakimi posługiwali się studenci. Wskazano uchwały podjęte na Uniwersytecie Poznańskim, będące pokłosiem ideologicznej walki, nagonki na Żydów. W jednej z takich uchwał ustalono, że tylko 2 procent studentów Uniwersytetu mogło być Żydami. Pojawił się tu problem definicyjny, bo co to oznacza być Żydem? Odpowiedzi na to pytanie dostarcza jedno ze źródeł, jakim był komentarz do listu sporządzony przez ówczesnego rektora, który za Żyda uznawał osobę, której oboje rodziców są wyznania mojżeszowego. Kolejne źródła stanowią regulaminy oraz statuty towarzystw. W tym czasie kwitło bujne życie studenckie, zakładano różne organizacje i towarzystwa, np. osób o podobnych zainteresowaniach. W materiałach archiwalnych można znaleźć paragrafy aryjskie w statutach tychże towarzystw, np. że nie mogą do niego należeć osoby pochodzenia żydowskiego (Statut Koła Leśników Stowarzyszenia Studentów UP). Prof. Maciej Michalski nakreślił także tło historyczne oraz ogólną społeczną nagonkę na Żydów, zauważalną w omawianym okresie. Pierwszy w dyskusji głos zabrał dr Tomasz Fetzki z pytaniem o getto ławkowe na Uniwersytecie Poznańskim? Prelegent odpowiedział, że chociaż w 1937 roku wprowadzono getto ławkowe nowelizacją ustawy dla rektorów (zarządzenia porządkowe – wyznaczanie miejsc studentom żydowskim w ławkach na prawo, z tyłu itp.), to na Uniwersytecie Poznańskim nie było takiej potrzeby, gdyż takich studentów było niewielu. Studenci żydowscy na Uniwersytecie Poznańskim byli wszystkim znani, spotykali się z akcjami przemocowymi, wyrzucano ich z sali, czy nawet zrzucano ze schodów w Collegium Maius. Dr Tomasz Fetzki wspomniał o nadreprezentacji Żydów w Warszawie i dopytywał o procentowe dane dotyczące Wielkopolski w tym okresie. Prof. Maciej Michalski podał, że w skali Wielkopolski było to 2 procent reprezentacji Żydów w tym okresie. Następnie, jako komentarz do wystąpienia prof. Edyty Głowacka-Sobiech wskazała, na przykładzie zmiany nazwy ulicy, że antysemityzm sący się z pokolenia na pokolenie. Zapytała z kolei o możliwość zakładania towarzystw przez osoby wykluczone. Prof. Maciej Michalski odpowiedział, że w badanych źródłach odnaleziono jedną próbę, zakończoną jednak niepowodzeniem, założenia żydowskiej organizacji na Uniwersytecie Poznańskim. Nagonka na tę grupę osób była już dalece posunięta. Nawet w prasie izraelskiej pojawił się apel o wspieranie żydowskich studentów na UP. W innych miastach funkcjonowały Towarzystwa: np. w Wilnie, we Lwowie, także w Warszawie, gdzie próbowano założyć korporację żydowską. Dalsza dyskusja dotyczyła przeprowadzonych kwerend, zebranych materiałów oraz źródeł pozauniwersyteckich. Włączyli się w nią czynnie prof. Edyta Głowacka-Sobiech, prof. Michał Pawleta oraz dr Mikołaj Brenk.

Drugi, a zarazem ostatni referat tego dnia wygłosiła prof. dr hab. Edyta Głowacka-Sobiech (UAM), zatytułowany „O chłopską szkołę”. Wskazała na źródła

do historii wychowania chłopów i chłopek w twórczości Józefa Chałasińskiego. Prelegentka przedstawiła literaturę przedmiotu, nowości wydawnicze dotyczące chłopów. Zwróciła uwagę na ruch ludowy i jego przedstawiciele: Stanisława Stojłowskiego, Zofię i Ignacego Solarzów, Marię i Bolesława Wysłuchów, czy Irenę Komakowską. Następnie przybliżyła słuchaczom biografię Józefa Chałasińskiego – absolwenta Uniwersytetu Poznańskiego, ucznia Floriana Znanińskiego, który wprowadził metodę pamiętnikarską i autobiograficzną do badań socjologicznych. Prof. Edyta Głowacka-Sobiech przedstawiła historię chłopów i chłopek jako historię wyzysku i oporu (np. w zaborze pruskim znaleźć można dużo świadectw i pism, gdzie rodzice chłopów próbowali wykupić dzieci ze szkoły, argumentując, że potrzebne są ręce do pracy). Chałasiński zbiera wszystkie wątki: pokazuje niedole dzieci, warstwy chłopskie jako antysemitki, upośledzenie kobiet na wsi. Wierzył, że edukacja doprowadzi do innego ustrukturyzowania społeczeństwa polskiego, że stanowi drogę do awansu społecznego. Prelegentka rozprawia się z mitem trwałości i bezpieczeństwa, wskazując przykład „pasanki” jako miejsca przemocy rówieśniczej. Wysunęła najważniejsze wątki wyłaniające się z pamiętników chłopskich: wątek jedzenia i wątek buta; małżeństwa aranżowane, brak miłości, gwałty, głód. Na koniec poleciła nowość wydawniczą *Chłopki. Powieść o naszych babkach*, autorstwa Joanny Kuciel-Frydryszak. Wystąpienie wywołało ożywioną dyskusję zarówno na gruncie wspomnień, jak i współczesnych problemów osób wykluczonych. Pierwsza głos zabrała prof. Dorota Żołądz-Strzelczyk, następnie prof. Justyna Gulczyńska, prof. Michał Pawleta i dr Tomasz Fetzki.

Prof. Dorota Żołądz-Strzelczyk podsumowała obydwie dni obrad. Wskazała na mnogość poruszanych wątków oraz różne spojrzenia badaczy na dostępne źródła. Podziękowała prelegentom za przygotowane wystąpienia oraz wszystkim zebranych za aktywny udział w dyskusjach, zarówno podczas panelu, jak i w kuluarach. Wsparto ideę kontynuacji spotkań w ramach seminarium „Warsztat badawczy współczesnego historyka wychowania” w kolejnych latach.

Anna Wojewoda

ORCID 0000-0002-8925-0123